

De ontwikkeling van geweld in de Nederlandse samenleving

VEEL MONITOREN, WEINIG EENDUIDIGHEID

door Maartje Timmermans en Miranda Witvliet

De auteurs werken als onderzoeker bij Regioplan
Beleidsonderzoek.

Het aantal bronnen om het niveau en de ontwikkeling in geweldscijfers te bepalen, is de afgelopen dertig jaar enorm toegenomen. Waar voorheen uitsluitend politie-cijfers beschikbaar waren, wordt tegenwoordig gebruikgemaakt van grootschalige (slachtoffer-georiënteerde) onderzoeken onder de bevolking. Ook zijn er monitoren voor contextueel slachtoffer-schap. Te denken valt aan geweld op de werkvloer, op school of in het openbaar vervoer. Bovendien kennen we monitoren met daders als uitgangspunt, zowel in de breed georiënteerde als de specifieke variant.

Dit betekent al met al een forse uitbreiding van bronnen van geweldscijfers. De vraag is echter of deze bronnen ook bruikbaar zijn om de ontwikkeling van geweld in de Nederlandse samenleving te meten. Regioplan Beleidsonderzoek heeft, in opdracht van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC), een inventarisatie gemaakt van monitoren die geweld meten en deze

beoordeeld op geschiktheid om trends in geweld weer te geven. Het doel van het onderzoek was om na te gaan in hoeverre monitoren in staat zijn om een ontwikkeling in geweldscijfers weer te geven. En, zo ja, hoe die ontwikkeling er dan uitziet.

MOOI STREVEN

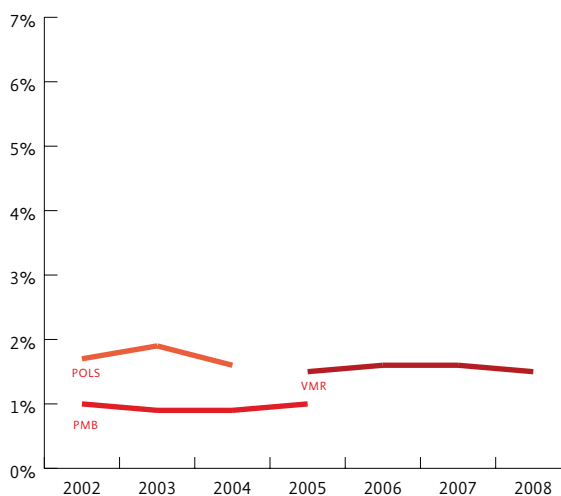
Waarom is dit een relevante vraag? In het veiligheidsprogramma Veiligheid begint bij Voorkomen staat als doel geformuleerd dat het geweld in de Nederlandse samenleving in 2010 met twintig procent moet zijn gereduceerd ten opzichte van 2002. Een mooi streven. Niettemin, een belangrijke voorwaarde om te achterhalen of deze doelstelling is behaald, is dat de ontwikkeling in geweld meetbaar moet zijn met de beschikbare bronnen.

**De eerste zoektocht
leverde maar liefst
41 monitoren op,
binnen een scala aan
beleidsthema's**

>>

Figuur 1 > Slachtofferschap van bedreiging neemt af

Bron: Regioplan. Figuur gebaseerd op cijfers uit de Veiligheidsmonitor Rijk (VMR), Permanent Onderzoek Leefsituatie, module Recht (POLS), en Politiemonitor Bevolking (PMB).

Figuur 2 > Slachtofferschap van mishandeling blijft stabiel

Bron: Regioplan. Figuur gebaseerd op cijfers uit de Veiligheidsmonitor Rijk (VMR), Permanent Onderzoek Leefsituatie, module Recht (POLS), en Politiemonitor Bevolking (PMB).

Het onderzoek laat zien dat, ondanks de veelheid aan bronnen, het nog niet zo makkelijk is om iets te kunnen zeggen over de ontwikkeling van geweld in de Nederlandse samenleving.

HET ONDERZOEK

De onderzoekers hebben allereerst een inventarisatie gemaakt van monitoren die op een of andere manier geweld meten. Vervolgens is gekeken welke monitoren goed in staat zijn om ontwikkeling van geweld vanaf 2002 weer te geven. Ten slotte zijn de trends in geweld volgens die monitoren in kaart gebracht. De eerste zoektocht leverde maar liefst 41 monitoren op, binnen een scala aan beleidsthema's. Te denken valt aan geweld in de algemene bevolking, geweld in de huiselijke sfeer of geweld in het openbaar vervoer. Niet al deze monitoren waren echter op voorhand geschikt om trends in geweld in de Nederlandse samenleving weer te geven. Een aantal monitoren richt zich bijvoorbeeld op regionale trends en meet geen landelijke ontwikkelingen in geweld. Andere monitoren richten zich op een andere tijdsperiode dan 2002-2010. Zo bleven er 31 monitoren over. De onderzoekers vergeleken deze monitoren op criteria met betrekking tot de methodiek, betrouwbaarheid en validiteit. Vervolgens zijn ze beoordeeld op geschiktheid om daadwerkelijk trends in geweld weer te geven. (Zie kader Criteria).

Zestien monitoren kwamen door deze selectie heen. Met andere woorden, zestien van de oorspronkelijk 41 monitoren in het onderzoek zijn geschikt om ontwikkeling in geweld weer te geven. Dit lijkt weinig, maar een aantal monitoren met maar één meting, heeft wel de potentie om trends in geweld weer te geven, mits er meer metingen uitgevoerd worden. Verder valt op dat er grote verschillen zijn in de mate waarin beleidsthema's vertegenwoordigd zijn. Geweld in de algemene bevolking, geweld op de werkvloer, geweld in het onderwijs en hardkerncriminaliteit zijn beleidsthema's waarvoor meerdere geschikte monitoren aanwezig zijn. Maar over de beleidsthema's huiselijk, partner- en/of seksueel geweld, kindermishandeling en racisme/discriminatie kunnen (nog) geen trends in geweld weergegeven worden.

TRENDS

Als we de cijfers uit de zestien monitoren naast elkaar zetten, komt bepaald geen eenduidig beeld naar voren over de ontwikkeling van geweld in de Nederlandse samenleving. Zo is het geweld in het bedrijfsleven vanaf 2004 afgenomen, terwijl het slachtofferschap van mishandeling vanaf 2002 stabiel is gebleven. Het slachtofferschap van fysiek geweld ervaren door leerlingen, is daarentegen toegenomen vanaf 2003, maar mishandeling in

het openbaar vervoer en het aantal gevallen van moord laten een daling zien. Dat er verschillen zijn in geweldstrends, is misschien niet verwonderlijk; we hebben het immers over een breed scala aan geweldsvormen. Maar ook als we kijken naar monitoren die eenzelfde vorm van geweld meten zien we verschillen in niveau en ontwikkeling. Neem bijvoorbeeld de grootschalige monitoren die slachtofferschap van geweld onder de algemene bevolking in kaart brengen. Volgens de Politie-monitor Bevolking (PMB) ligt het percentage slachtoffers van bedreiging in dezelfde periode hoger dan volgens het Permanent Onderzoek Leefsituatie (POLS; zie figuur 1).

Geweld in de algemene bevolking beweegt zich vanaf 2002 niet in een eenduidige richting

Wel laten beide monitoren een afnemende trend zien. In 2005 gaan beide monitoren over in één nieuwe monitor, Veiligheidsmonitor Rijk (VMR). Ook deze monitor laat een daling in slachtofferschap van bedreiging zien om vervolgens te stabiliseren. Voor slachtofferschap van mishandeling laten de drie monitoren een eenduidiger beeld zien. (Zie figuur 2.) Deze vorm van geweld (slachtofferschap) blijft stabiel volgens de drie monitoren en de verschillen in niveau zijn kleiner dan in figuur 1. Het aantal geregistreerde geweldsmisdrijven neemt echter volgens de Leefbaarometer toe tussen 2002 en 2008. Daarmee zien we dat geweld in de algemene bevolking zich vanaf 2002 niet in een eenduidige richting beweegt. Ook binnen het beleidsthema Geweld op de werkvloer (figuur 4) zien we een opvallend verschil tussen de monitoren, namelijk tussen de cijfers van de Nationale

CRITERIA

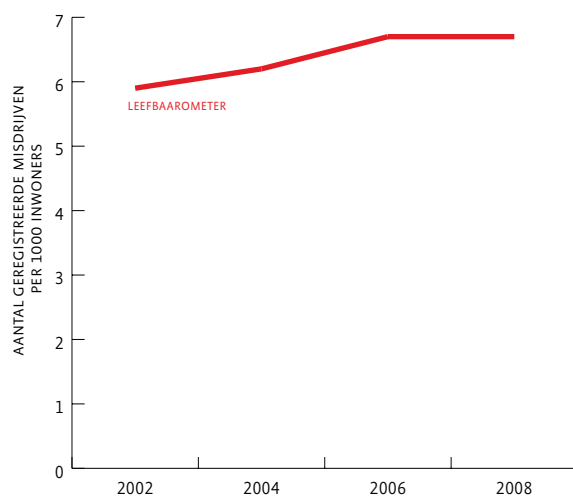
Voorwaarden om trends in geweld te meten:

- Zorgvuldigheid en betrouwbaarheid van de steekproef;
- Mate van repliceerbaarheid van het onderzoek (externe betrouwbaarheid);
- Consistentie van de onderzoeksmethoden over de metingen heen;
- Overeenkomst tussen operationalisatie van geweld en de gehanteerde definitie van geweld;
- Mate van representativiteit van de resultaten (externe validiteit);
- Mate waarin we vertrouwen kunnen hebben in de resultaten (interne validiteit).

Enquête Arbeidsomstandigheden (NEA) en Agresie tegen overheidspersoneel (AGO). Deze laatste laat een stijgende lijn zien in het aantal gevallen van intimidatie op de werkvloer door externen (bijvoorbeeld klanten), terwijl de NEA een stabiele trend weergeeft en bovendien een lager niveau van slachtofferschap meet dan AGO. De cijfers uit de monitor Aard en omvang van geweld tegen werknemers met een publieke taak zijn daarentegen overeenkomstig met de cijfers uit de NEA.

VERSCHILLEN

Natuurlijk ontstaan de verschillen in de ontwikkeling van geweld voor een deel door de verschillende aspecten van geweld gemeten in de monitoren. Geweld manifesteert zich in verschillende gelegenheden, op verschillende manieren en in verschillende maten van ernst, zelfs als naar eenzelfde type geweld wordt gekeken.

Figuur 3 > Aantal geregistreerde geweldsmisdrijven neemt toe

Bron: Regioplan. Figuur gebaseerd op cijfers uit de Leefbaarometer.

Figuur 4 > Intimidatie op de werkvloer door externen

Bron: Regioplan. Figuur gebaseerd op cijfers uit Nationale Enquête Arbeidsomstandigheden (NEA), Agressie tegen overheidspersoneel (AGO) en monitor Aard en omvang van geweld tegen werknemers met een publieke taak (Publieke Taak).

Maar er is meer aan de hand. Oorzaken kunnen en moeten ook gezocht worden in verschillen in de gekozen onderzoeksopzet en onderzoekspopulatie.

De kans is groot dat ondervraagden een online-enquête anders invullen dan een vragenlijst in interviewvorm

De manier van dataverzameling tussen de verschillende monitoren komt lang niet altijd overeen. De methode om gegevens te verzamelen varieert van registraties tot het afnemen van enquêtes. Ook binnen de monitoren die gebruik maken van enquêtes bestaan verschillen die kunnen leiden tot andere cijfers. De kans is groot dat ondervraagden een online-enquête anders invullen dan een vragenlijst in interviewvorm. Dit geldt zeker voor gevoelige onderwerpen zoals (seksueel) misbruik. Ook verschillen de monitoren in de manier waarop de vragen zijn geformuleerd.

Sommige monitoren benoemen heel concrete gedragingen en geven voorbeelden van vormen van geweld. Bij andere monitoren gebeurt dit geheel niet. Bovendien bestaan er grote verschillen in onderzoekspopulatie (zie kader 2). De conclusie dat de cijfers over de ontwikkeling van geweld moeilijk met elkaar te vergelijken zijn, door de verschillen in opzet, ligt dan ook voor de hand.

GEEN EENDUIDIG BEELD

Hoewel er meerdere geschikte monitoren zijn om trends in geweld te meten, blijkt het erg moeilijk te beoordelen wat precies de richting is waarin het geweld in de Nederlandse samenleving zich beweegt. De cijfers uit de monitoren laten hierover geen eenduidig beeld zien. Dit komt allereerst doordat de monitoren zich richten op verschillende vormen en beleidsthema's, maar ook door grote verschillen in de onderzoeksopzet en onderzoekspopulatie.

Een 'harde' conclusie over de toe- of afname van geweld in de Nederlandse samenleving vanaf 2002 is daarom moeilijk te trekken. Wel is het opvallend dat de meeste monitoren geen grote dalingen in geweld in deze periode laten zien. Deze conclusie werpt ten minste twee vragen op. Allereerst is het de vraag of we doelstellingen als 'twintig procent

vermindering van geweld in de Nederlandse samenleving' moeten blijven hanteren. Geweld valt immers moeilijk in zijn algemeenheid te definiëren en te meten. Fysiek geweld in het primair onderwijs houdt weinig verband met het aantal moorden in Nederland. Deze twee vormen van geweld ontwikkelen zich dan ook verschillend. Toch vallen beide in de categorie 'geweld'. Er kunnen beter aparte doelstellingen geformuleerd worden over verschillende beleidsthema's van geweld.

Meer uniformiteit kan kunstmatige verschillen in de uiteindelijke cijfers tegengaan

Maar daarmee zijn we er nog niet. Ook binnen één beleidsthema zien we verschillen in niveau en trends tussen specifieke monitoren. Een tweede relevante vraag is dan ook of we moeten zoeken naar meer uniformiteit in onderzoekopzet tussen verschillende monitoren. Meer uniformiteit kan kunstmatige verschillen in de uiteindelijke cijfers tegengaan. Wel kunnen wijzigingen in opzet een trendbreuk in de cijfers veroorzaken. Het moment waarop wordt gekozen voor meer uniformiteit moet dan ook goed getimed worden en in nauwe samenwerking gebeuren met de verantwoordelijken voor de verschillende monitoren over geweld.

Het rapport *Geweldcijfers: Een inventarisatie van monitoren en trends in geweld* is als download beschikbaar via de website van Regioplan: [<<](http://www.regioplan.nl)

ONDERZOEKSPOPULATIE

1. Geweld in de algemene bevolking

Het Permanent Onderzoek Leefsituatie (POLS) trekt de grens van 'algemene bevolking' bij twaalf jaar. In de Veiligheidsmonitor Rijk (VMR) en de Politiemonitor Bevolking (PMB) wordt de grens bij vijftien jaar gelegd. De PMB trekt de steekproef van deelnemers uit het KPN telefoonregister, terwijl de VMR en POLS uitgaan van het GBA. Dergelijke verschillen kunnen een rol spelen in de waargenomen verschillen in resultaten van de monitoren. (Zie de trends in geweld in de algemene bevolking volgens deze drie monitoren in figuur 1 en 2.)

2. Geweld op de werkvloer

De onderzoekspopulatie is algemeen in de Nationale Enquête Arbeidsomstandigheden (NEA; werknemers in loondienst) en de Monitor Criminaliteit Bedrijfsleven (MCB). In de monitor Aard en omvang van geweld tegen werknemers met een publieke taak (in de grafiek: Publieke Taak) en Aggressie tegen overheidspersoneel (AGO) gaat het specifiek om werknemers met een publieke taak. Ook verschillen de steekproefkaders in deze monitoren. Dit kan leiden tot verschillen in trends van geweld op de werkvloer tussen de monitoren. (Zie figuur 4.)